

BREU ASSAIG SOBRE LA MENTALITAT RELIGIOSA A L'ANTIC RÈGIM: ELS CASOS DE VILANOVA I LA GELTRÚ I MARTORELL AL SEGLE XVIII

MIQUEL ÀNGEL MARTÍNEZ I RODRÍGUEZ

Aquest article pretén aportar unes dades significatives sobre les característiques dels beneficis eclesiàstics a les darreries de l'Antic Règim. Al llarg del treball posem especialment l'accent en les disputes entre diferents candidats per assolir la col·lació d'un determinat benefici. Els casos de Vilanova i la Geltrú i el de Martorell són molt rics en aquest sentit i ens permeten desenvolupar una casuística molt adient per a tots els historiadors interessats en la matèria. Tampoc no hem cregut adient limitar-nos a aquest tema i al final del treball comentem les vicissituds de l'erecció d'una comunitat de preveres especialment dedicada a donar resposta a les dificultats dels beneficiats en aquests moments especialment difícils.

BREU ASSAIG SOBRE LA MENTALITAT RELIGIOSA A L'ANTIC RÈGIM: ELS CASOS DE VILANOVA I LA GELTRÚ I MARTORELL AL SEGLE XVIII

INTRODUCCIÓ

L'estudi de les actituds davant la mort és fruit de l'interès recent dels historiadors per una problemàtica sovint oblidada per la historiografia espanyola. Aquesta nova inquietud ultrapassa el fet purament de moda i intenta esbrinar quines són les causes⁽¹⁾ que menaren a la formulació d'una determinada mentalitat religiosa. Una font fonamental per a aquesta anàlisi és el buidatge sistemàtic dels testaments. El discurs testamentari conté un espai destinat a la demanda de misses⁽²⁾ i, en determinats testaments, a la fundació d'un benefici eclesiàstic.

És aquest darrer aspecte el que cridà la meva atenció.⁽³⁾ Però abans d'entrar en matèria crec que cal puntualitzar que el nostre interès vers la fundació dels beneficis eclesiàstics rau en la lluita aferrissada entre els diferents candidats a la col·lació d'un determinat benefici. Però el meu objectiu no s'esgota aquí, sinó que intento fer un esbós de les relacions entre les diferents institucions de la vila (Ajuntament i Comunitat de Preveres), les quals influenciaren en el descabdellament d'una sèrie d'esdeveniments importants per a Martorell.

Malauradament, el meu objectiu no exhaurix la varietat d'anàlisis sobre aquest fenomen tan complex i, a causa de la naturalesa d'aquest treball, ens veiem obligats a acotar-lo.⁽⁴⁾ I, juntament amb això, també he

cregut adient centrar-lo en el temps, és a dir, estudiarem solament el segle XVIII.

CARACTERÍSTIQUES DE LES FUNDACIONS

Els seus trets fonamentals són pràcticament idèntics en tots els casos; i solament les preferències d'una determinada persona podien alterar una mica aquest rígid esquema. Moltes vegades es reproduïen aquestes disposicions en determinats plets. Un exemple triat a l'atzar, però representatiu del que acabo de dir, ens parla de les disposicions fetes per Geronius Voltor, mercader ciutadà de Barcelona, el 23 de juliol de 1579:⁽⁵⁾

«...fundo, creo y orden un perpetuo benefici ecclesiastich sots invocacio del Glorios St. Hieronim en la Iglia. Parral. de dita vila de Martorell en la capella de St. Jaume (...) lo patronat de dit benefici deix ab dits mos marmessors de vida llur natural tant solament e apres obte de dits mos marmessors lo leix als hereus o successors de las casas de dits antoni voltor pare meu y de joan Par fills e successors de Angela Par germana mia de dita vila qui ara son y per temps serany als seus perpetuament: Volent y ordenant que tota hora y quant dit benefici vagaria dits patrons sien tinguts y obligats dins lo termini de dret prefisit presentar al Rm. St. bisbe de Barcelona⁽⁶⁾ o a son official e Vicari general algú dels fills e descendents de dits Gieronyma Bruguera filla mia muller de dit mestre onofre Bruguera prevera, missa cantant si tal se trobera y si nos trobara tal prevere haje de presentar clerchs simple tonsurat e no trobantsi dels fills ni descendents de dita ma filla haje de presentar un dels fills e descendents de mos germans antoni voltor Pere voltor e de Angela Par germana mia lo qual sera prevere o clerch e tindra les qualitats requerides per obtenir dit benefici e si cars sera que si trobara del meu linatge molts preveres o, clerchs, simples tonsurats y tot en un grau (...) vull que los que tindran y se anomenaran de cognom de Voltor sien preferits a tots los altres (...) per tant jo per dotacio de dit perpetuo benefici y de la Causa Pia de inscrita deix de mos bens Dos milia lliuras Barch. smersadores per dits mos marmessors en lloch tuto y segur (...) sien de ponselles amaridar de mon llinatge aixi de part de pare com de part de mare (...).»

Així doncs, ens trobem davant de la típica fundació d'un benefici eclesiàstic amb una sèrie de clàusules que palesen l'extremada preocupació del fundador per lligar tots els caps, però, com veurem posteriorment, la situació es complicava molt.

A Vilanova també trobem situacions semblants. Una d'elles, la feta el 24 de febrer de 1729, és representativa de tot el conjunt. S'especifica molt clarament quins membres de la família tenen dret a beneficiar-se'n «...volent y expressament declarant que los fills naturals i naxedors de mi dita Francisca Aldibert y los fills naxedors dels hereus y successors de ma casa y heretat y béns sien preferits als fills (...) de dita ma germana y als fills dels hereus de sa casa encara que estos sien de més edad y que los fills naxedors dels hereus y successors de ma casa, heretat y béns que aspirarà a ésser eclesiàstich dega obtenir dita missa encara que hi hage fill segon o altre de la dita Maria y ses hereus encara que sia més avansat de edat ni àduch que digués missa».⁽⁷⁾

L'anàlisi d'alguns dels plets ens fornirà una informació clara sobre la dificultat d'assignar un determinat benefici, a dos-cents anys de fundació, entre els candidats d'una mateixa estirp.

Sabem també que aquests beneficis s'acostumaven a fundar entre els segles XIV i XVII. Per altra, el segle XVIII inicia una forta davallada d'aquests; no solament pel que fa referència al ritme de fundacions, sinó també quant a llur supressió, la qual cosa esdevé irreversible al segle XIX.

Les advocacions, sota les quals es funden els beneficis eclesiàstics, confirmen el que ja és conegut per altres indrets de Catalunya: la més estricta ortodòxia, la qual fou esperonada a mitjan segle XVI pel Concili de Trento. Juntament amb el fort pes específic de l'ortodòxia catòlica, comprovem també el caire especulatiu⁽⁸⁾ d'aquesta pietat, i la manca d'una autèntica sensibilitat social. El culte al record esdevé el «leivmotiv» de les fundacions, juntament amb el desig d'afavorir als membres d'una mateixa estirp.

Tenim algunes fundacions que especifiquen si és necessari subministrar pa, vi, cera i altres productes per a les celebracions litúrgiques.⁽⁹⁾ Així en la fundació feta el 30-07-1766 ens trobem amb una sèrie de disposicions molt interessants. S'hi funda un rosari cantat i un ofici, «...el Rosario cantado con asistencia de la Capilla de Cantores de la misma

Iglesia todos los años en cada primer domingo de cada mes perpetuamente celebradero de caridad 27 libras y 8 sueldos al año por doze Rosaríos que corresponden a él repartideras en esta forma a saber:

«A) 4 libras y 10 sueldos al Parroco por el trabaxo de su asistencia, a razon de 7 sueldos y 6 dineros cada Rosario.

»B) 2 libras y 8 sueldos por el importe de seis velas o cirios que deberán arder en todo el Rosario en el altar en donde se cante.

»C) 18 libras por el trabaxo de dicha capilla en cantarlo a razón de 1 libra y 10 sueldos por cada Rosario.

»D) Y las restantes 21. y 10s. por el salario o capson del procurador que cuidara de cobrar dicha renta...»

Aquesta breu sinopsi sobre el nombre de fundacions i la seva durada «vital» ens ha de transmetre una falsa idea d'evolució tranquil·la al llarg del temps. Malgrat la coneguda reducció dels interessos dels censals, la lluita és aferrissada quan hi ha una vacant ben dotada. L'argumentació esdevé inacabable; l'interessat aporta tot tipus de dades per tal d'aconseguir l'anhelat benefici. Aquestes lluites sense treva entre els bàndols litigants mereixen una atenció especial, puix que fan sortir a la llum actituds que reflecteixen aquesta mentalitat religiosa pròpia de l'Antic Règim.

UNA FONT HISTÒRICA FONAMENTAL: L'ANÀLISI DELS PLETS

L'estudi de les fundacions passa inexcusablement pel buidatge dels plets conservats. Aquests plets es generen dins de la dinàmica interna de la vida parroquial,⁽¹⁰⁾ però tenen com a punt final la cúria del bisbe de Barcelona, on es desenvolupen plenament els arguments dels dos bàndols i les conseqüents sentències. En la major part dels casos, els motius adduïts són reiteratius.

Bona part dels plets consisteixen en la defensa dels interessos de cadascun dels litigants que pretenen fer-se amb la col·lació; en altres ocasions, els plets van més enllà de les simples lluites personals i reflecteixen la pugna entre diferents institucions de la vila o una institució

determinada i un individu. Aquestes dificultats s'agreugen, en el primer tipus, quan el pas del temps posa en perill el coneixement real dels drets de cadascun dels litigants, la qual cosa provoca una declaració exhaustiva del parentiu de cadascun d'ells. Un clar exponent d'aquesta situació ens el forneix el plet entre «Josephus Voltor clericus Barchinonensis contra el Rt. Drem. Maginum Archs el voltor».⁽¹¹⁾ El primer argüeix al seu favor el següent: «(...) posa que a esta vacant ha fet opposició esta part de Jph. Voltor clergur com a llinatge de dit fundador y ab lo cognom de Voltor y es ver. Posa que en efecte es esta part de dit llinatge per ser descendent de Benet Voltor com se dira y es ver. Perque diu y posa que es fill de Joan Voltor com apar de la partida de son batisme (...). Posa que dit Joan Voltor es fill de Franch. Voltor com apar (...). Posa que dit Franch. Voltor era fill de Miquel Voltor (...). Posa que dit Miquel Voltor es fill de Salvador Voltor (...). Posa que esta part se troba ser admes a la participació dels redidts de altre causa pia que funda lo fundador del mateix Benefici la qual admissió ha tingut com a de llinatge fundador (...). Posa que tenint esta part la qualitat de ser y deu ser preferit en la occurrent vacant la collació del contencios benefici y és ver...»

L'exemple ens treu de dubtes sobre el tipus d'argumentació emprada en aquests casos i que no és altra que l'intent de demostrar la descendència del candidat; argument idènticament esgrimit pel contrincant. De totes maneres, sembla que en aquest cas en concret el fet de «mantenir» el Voltor com a primer cognom va ser decisiu per a l'obtenció del benefici eclesiàstic segons sentència del tribunal del bisbe: «...ampliusque fuisse per eundem fundatorem dispositum (...) existentibus pluribus pbris. ac clericis de genere suo, ille preferatur, qui cognominatus fuerit cognomine de Voltor (...)».

En ocasions les dificultats augmenten considerablement a causa de la necessitat de demostrar no ja tan sols que cada aspirant gaudeix d'una connexió irrefutable per aconseguir un determinat benefici, sinó que els dubtes afecten també la identitat dels patrons del moment com a responsables d'assignar el benefici en qüestió a qui li correspon. Vegeu el següent exemple:⁽¹²⁾ «(...) Posa que nos pot duptar que esta part de dit Anton Marimon Nadal com a presentat a dit benefici y deu esserli aquell conferit una cum iurium plenitudine y posat en real y actual possessio de dit benefici y sos emoluments per esser com a dita esta part presentat a la vacant de dit benefici per *los lilegitims vertaders y indubitats patrons* [la cursiva és meua] de aquell y altrement tenir comte dita esta part las

qualitats que volgue y expressa lo fundador de dit Benefici en lo acte de la fundacio de aqueil com del que se avira deduhint en los subsegüents artigos y altrament...»

Aquestes situacions adquireixen un caire repetitiu, i denoten, com en aquest altre plet que esmentaré suara, la manca d'una informació que fos capaç d'acabar amb tot tipus de malentès. Però, per altra banda, no es pot deixar de costat l'esforç esmerçat per cadascun dels litigants per tal d'aconseguir el benefici, la qual cosa provocava un nul interès en ser objectiu en determinats aspectes de l'argumentació:⁽¹³⁾ «Perque diu y posa que dit Rnt. magi Archs encara que tinga presentacio de Isabel Poch viuda de Joseph Poch y Joan Poch son fill y de Antoni faura (qui suposa ser hereu universal de miquel voltor) y *ser patrons del contencios benefici ni consta haver succehit a Salvador Voltor* [la cursiva és meua] que fouch patro primitiu junt ab Antoni Sunyol y despres Pere Sunyol y Benet Sunyol antecessors de esta part quant menos per grans distincts, ni los edictes que a sa Instancia se despetxaren se menciona valerse de la presentacio de Antoni faura fill de miquel y Elena faura y voltor y encara que se pogues provar seria en grau mes remot que lo pare de esta part, com y tambe si provar lo Rnt. magi Archs ser descendent de dit Salvador seria molt mes remot en grau que esta part y per consequent no podria dirse que tinga igual dret y es ver.»

Podríem seguir amb molts d'altres casos, però resultaria repetitiu i no aportaríem res de nou als comentaris ja fets. Ara bé, matisos a part, sempre trobarem alguns aspectes nous que mereixen ser estudiats amb molta cura.

Juntament amb l'existència d'uns plets rutinaris en els quals les argumentacions es repeteixen constantment, com ja hem vist, ens trobem amb alguns que destaquen per la seva temàtica específica, lluny de disputes purament personals per tal d'assolir un determinat benefici eclesiàstic. Un d'ells és el protagonitzat pel promotor fiscal de la cúria del bisbe contra el clergue Ignasi Casas.⁽¹⁴⁾ El motiu és el següent: «Ignasio Casa clerigo en autos con el promotor fiscal de esta curia digo: que en la dotacion del beneficio de que se trata ha encontrado el vigilante zelo del Fiscal, dos reparos que en su concepto difficultan la collacion que pretendo (...) el primero es respectivo a la pertinencia del Patronato; y el segundo a la qualificacion de los obtentores (...).»

El benefici objecte d'aquest plet té aquestes dues vessants a dalt exposades. El clergue Ignasio Casas ens assabenta que el benefici sota l'advocació de «St. Nicolas» fou atorgat per Carles V. Aquest privilegi, seguint l'argumentació de l'esmentat clergue, comportava l'atorgament a l'Excm. Senyor D. Juan Suñiga, del patronat del castell de «Rossanes». Aquest mateix document és acreditat per l'actual «marques de los Veles y Señor de las Baronias de Castellvi de Rousanes».

Posteriorment, aquest mateix clergue desenvolupa tot l'arbre genealògic dels diferents individus amb la finalitat de demostrar la descendència directa de l'actual «Marques de los Veles». Intent rebutat pel fiscal de la cúria: «...la descendencia del actual Marques de los Veles de Bernardo padre del fundador tampoco queda justificada con los documentos producidos, porque algunos de sus grados se fundan en el certificado signado de nº 3 hecho por Manuel Baramon Nott. Pub. de esta ciudad; pero como el original de donde se ha sacado aquella relación es un libro privado cuyo Autor se ignora, y se reduce a una simple descripción de la geneología de los Patronos de la capilla de nra. Sra. del Palau de la presente ciudad, no puede hazer fee en juicio.»

En ocasions, la situació es complica quan, com succeeix en aquest cas, es qüestiona la idoneïtat del candidat a la col·lació. I, en aquest sentit, el fiscal insisteix en la necessitat que, malgrat les irregularitats hagudes, hom ha de respectar les disposicions del fundador del benefici en litigi: «...El defecto del Diaconado que padece Ignacio Casas no se subsana por los exemplares que alega de haverse conferido el Beneficio a simples clerigos, porque sin duda lo fueron ignorando la disposicion del fundador, pues no consta que aquella se hiziese presente, ni que sobre esta calidad prescrita haya havido alguna controversia; pero ahora que se ha hecho ostension de la disposicion del Fundador, no pueden hazer estado por ser notoria contravencion a la fundacion predicha assi como tal vez algunos de los precedentes obtentores de este beneficio no le han residido personalmente (y entre otros el ultimo possessor) y sin embargo esta omission y corruptela no puede tolerarse (...).»

De poc serví al fiscal de la cúria tota aquesta argumentació. La sentència fou decisiva: «...Fallamos attento los autos, y meritos del processo, a que en lo necessario nos referimos que el sobredicho Ignacio Casas clerigo ha provado su intencion como provar le convenia, damosta por bien provada; y que al contrario el promotor fiscal no lo ha hecho de

la suya; declaramoslo en dicha conformidad, y en su consecuencia sentenciamos, y declaramos que el Beneficio perpetuo Ecclíco. baxo invocacion de S. Nicolas instituido y fundado en el Altar de la misma invocacion en la Iglia. Parraí. de Sta. Maria de martorell debe adjudicarse y conferirse, como por la parte la adjudicamos y conferimos a Ignacio Casas cléerigo...»

Fins ara, ens hem limitat al comentari d'un aspecte important, però no el fonamental dels beneficis eclesiàstics. Ens manca englobar aquests fets dins una dinàmica més àmplia o, millor dit, oferir-ne una adequada interpretació. Per què aquesta fórmula de religiositat va començar a davallar al set-cents? Quins factors coadjuvaren a la desaparició progressiva de tots els grups socials de les dues viles? Va haver-hi diferents «velocitats» segons el grup social de l'individu en qüestió?

Seria bo, d'entrada, intentar la recerca de documents que ens permetessin copsar l'evolució i els conflictes que generaren en el si de les dues viles.

Tinc en aquest moment una notícia cabdal per a l'estudi d'aquesta pràctica al Martorell del set-cents: l'erecció d'una comunitat de «Rector i Preveres seculars» a l'Església de Santa Maria de Martorell. Aquesta fundació, feta el primer de març de 1736, regula l'administració dels béns i altres rendes assignades al manteniment de les fundacions.

La historiografia, més o menys recent, s'ha fet ressò d'aquesta problemàtica i estem en condicions d'afirmar que l'erecció d'aquestes comunitats no és un fet aïllat a Catalunya; i respon a una sèrie de dificultats econòmiques detectades en altres zones d'Europa. La seva finalitat és òbvia des del primer moment:⁽¹⁵⁾ «Los Beneficiats Residentes, y actualment admesos a las Distribuciones de la Iglia. Parraí. de Sta. Maria de la vila de Martorell (...) desitjant sumament lo augment del culto Divino, y Edificacio del Poble, han solocitat los medis pera que pogues ser erigida per V.S.I. una Comunitat, o Collegi de Preveres (...) han obtingut del Rt. Rector de dita Iglesia no sols lo consentiment de dita Ereccio sino tambe la promesa de que essent erigida dita comunitat, cedira, y transportarà a favor de esta *tots los Censos, y censals que han estat donats a dita Iglia. per raho de qualsevols fundacions* [la cursiva és meua] ab certs pactes...». Tot això ens permet escatir les causes que provoquen aquesta concentració de rendes, les quals no són altres que la difícil

situació econòmica que pateixen.⁽¹⁶⁾ Aquest estat de coses quedarà més clar quan esgranem el contingut d'aquest decisiu document.

Pel que fa a Catalunya, disposem d'una sèrie de treballs que confirmen aquesta evolució. Els professors Molas Ribalta i García Cárcel⁽¹⁷⁾ aborden aquesta problemàtica, tot coincidint en la seva importància dins el discurs testamentari. Importància confirmada per Olga López Miguel⁽¹⁸⁾ en el seu estudi sobre Mataró. A la resta de l'Estat espanyol trobem multitud de treballs⁽¹⁹⁾ que, d'una manera o altra, analitzen aquestes dificultats econòmiques.

Tota aquesta problemàtica ha estat també estudiada en uns indrets quasi abandonats fins fa poc dintre del mateix Estat espanyol,⁽²⁰⁾ on trobem uns resultats força atractius.

Aquesta fita tan important per a la vila de Martorell als set-cents ens forneix molta més informació de la ja esmentada fins ara. En aquest sentit, trobem una gran varietat de disposicions que regulen aspectes tan llunyans entre si com la necessitat d'una solidaritat interna quan un beneficiat es troba malalt fins a l'acotament, clar i precís, del nombre de beneficiats. El primer aspecte queda palès en la següent sol·licitud:

«...y si placet entre altres cosas estatuhir y ordenar que en lo cas de enfermetat o impediment de no poder celebrar missa algun resident, hagen los demes residents de cumplir las Missas que lo malalt o impedit tinga de hont sustentarse, y ab las demes prerrogativas facultats, y drets acostumats obtenir per semblants comunitats...»

Tampoc no podem oblidar els mecanismes establerts a l'hora de prendre decisions. S'estableix, com a dada més significativa, que en cas d'empat el vot decisiu del rector de Santa Maria de Martorell sigui inapel·lable. Per altra banda, també es regula els membres que podran formar part de l'òrgan directiu de la nova comunitat de preveres:

«...De la qual comunitat lo Rector de dita Iglesia, y en sa absencia son vicari sie cap, y tinga lo principal, y mes preheminent lloch tant en lo chor, professons, y consells, com en qualsevol altre part en que se troben junts lo Rector, y Residents y que votantse alguna cosa en lo Consell de dita comunitat, *en cas de paritat de veus, tinga lo Rector vot decissiu* [la cursiva és meua] y tinga carrech de fer executar las conclusions, y deliberacions de dits Consells, als quals Consells solament podran

entrar lo Rector, y en ausencia de est, tant solament son vicari y los set beneficiats o residents actualment admesos si seran ordenats saltim del orde de subdiaca, y tambe lo organista en cas de ser ordenat en sagrats ordes, y lucras las distribucions així com nostra Sra. del Roser erigida en dita Iglesia, los Administradors de la qual tenen tambe la Administració de cert numero de missas fundadas en lo prop dit die havia resolt que erigida que fos dita comunitat, cediran a esta las rendas corresponents a ditas Missas...»

Més endavant es torna a insistir en el caràcter restringit d'aquesta comunitat; s'impedeix, d'aquesta manera, una forta deterioració del nivell de vida dels membres admesos. Aquesta mesura també intenta evitar que individus cobejosos d'aquests avantatges aconseguixin formar-ne part:

«...ab las quals atesas las rendas y entradas de la Iglá. y que hi havia vint y sinch beneficiis fundats en aquella, los quals havien estat admesos per los Rectores de dita Parra. a las Distribucions y obtencions de la expressada Iglá.) entre altres cosas determina que a mes del Rector, Vicari, Organista, solament poguessen esser actualment admesos set beneficiats a las ditas distribucions, los quals tinguessen certas circumstancies que conduhian per lo fi de que dita Iglá. quedás perpetuament servida (...) del numero de missas cantadas y resadas que hi ha fundadas en la expressada Iglesia, y altres fundacions, y de las demes entradas certas e incertas de aquella hajam trobat que lo mateix número de residents y no mes se poden per ara decentment sustentar en dita Parroquia, lo qual numero nos apar sufficient pera annuir a dita peticio...»

Aquesta disposició esdevé pràcticament irrevocable, excepte en el cas que un augment d'assignació econòmica permetés rescabalar-se de les despeses inherents a un hipotètic increment del nombre de beneficiats: «...solament sie set los quals sien los set que sobre havem nomenats, lo qual numero no se puga aumentar lo Adot de algun dels Beneficis fundats en dita Iglesia donant equivalent renda a la comunitat per augment de las distribucions a proporció del import anual que tindran en aquella ocasio y fundant semblant numero de missas de las que en dita ocasio tindra que celebrar cada resident en cada any o be se volguessen erigir algun lloch o llochs per fills de vila, donant y fundant en la Iglá. lo mateix que se ha dit del Beneficis en los quals casos y quiscu de aquells se podra aumentar lo numero dels Residents concurrent

empero nostra Authoritat...». Finalment s'expliciten les condicions d'admissió en la futura comunitat: es prefereix l'ordre més antic i s'exigeix als futurs candidats uns coneixements musicals imprescindibles:

«...y entre los que igualmente sian Sacerdotes sens ella o Diacas o Subdiacas, sie preferit lo mes antic de ordre, y en igualtat de antiguitat de ordre, lo que aparexera mes convenient a dits Rector, y Comunitat, y pera que los Divinals officis se canten segons disposicio del cant Gregoria, estatuim, ordenam, y manam que los Admitendos (exceptuats lo Rector y son Vicari) hagen, y degan tenir una suficiencia de cant pla a coneguda de dita comunitat, o dels examinadors que per asso deputara, salvo lo recurs a nostre tribunal en cas de alguna controversia en est examen...»

La situació creada a la vila per l'erecció de l'esmentada comunitat marcarà, sens dubte, la vida «institucional» de Martorell. Qualsevol denúncia d'infracció serà examinada a la llum de les ordinacions establertes en l'erecció de la Comunitat de Preveres.

I, en ocasions, a partir de denúncies més o menys justificades entre l'Ajuntament de Martorell i la mateixa Comunitat, podem conèixer un aspecte cabdal de la història de Martorell.

A les darreries del segle XVIII, les picabaralles entre ambdues institucions foren molt importants.⁽²¹⁾ Pel que fa referència al plet citat en la nota número 19, era la següent:

«...se digne mandar a los exponentes (de la comunitat de preveres) celebren diariamente en cumplimiento del Cap^o 32 de la fundacion de la comunidad (...) prometiò observarlo las dos missas que alli refieren que son la una al alba y la otra a las onze de la mañana y otra en los dias festivos a las Doze...». A aquesta acusació la Comunitat respon amb l'incompliment per part de l'Ajuntament de les seves obligacions vers la Comunitat, la qual cosa provoca una minva de la seva capacitat econòmica.

«...luego habiendo dejado el Ayuntamiento de cumplir por su parte con el pago de aquellas 150 ll. anuales segun lo confiesan en el mismo recurso, no deve tampoco la Comunidad sufrir la carga de la celebracion de dichas Missas penales...»

Per altra banda, la Comunitat, a més a més d'insistir en aquest impagament, posa l'accent en la situació precària tant pel que fa a l'esmentada potència econòmica com en altres circumstàncies que incideixen en la seva capacitat operativa:

«...el insinuado perjuizio es tanto mas atendible quanto cierto que la comunidad de Martorell es la mas corta del Obispado pues solo se compone de ocho residentes sin el Rector y Vicario, de los quales hay tres de cerca 70 años otro cerca 60 quedando por consiguiente solos quatro de los quales falta uno por no estar ordenado devriendose aquí también atender las frecuentes ausencias y enfermedades de estos aunque pocos...»

La Comunitat de Preveres, com a centre de canalització dels capitals destinats a qualsevol tipus de fundació, no està disposada al fet que «se celebra missa penal sin fundacio y sin la debida dotacion poco se cuidara [el poble] de hazer semejantes fundaciones (...) tanto mas deve aspirar nuestra comunidad por ser tan pobre como que no puede vivir ningun individuo sin mucha estretches por lo que tres admitidos y otros dos otorgados renunciaron la residencia de poco tiempo a esta parte en atencion de la carga de missas por la tenua limosna de 5 S. 7 que les corresponde por su antigua fundacion...»

Tenim aquí sistematitzada l'argumentació de la Comunitat de Preveres. La mescla de dificultats econòmiques i de situacions personals és aclaparadora. S'intenta aconseguir una imatge precària de la Comunitat de Preveres i, alhora, d'una manca d'incentivació a causa, entre altres coses, de la comentada minva econòmica.

La rèplica de l'Ajuntament és igualment dura. D'entrada l'acusa d'irresponsabilitat en el compliment dels capítols de la fundació, «...no puede la comunidad manifestar de modo alguno que sea exonerada de esta ley ni de la obligacion que contrajo aceptando la ereccion la villa de martorell es en dia Camino real y posas como lo hera en tiempo de la fundacion de la comunidad...». Així doncs, aquesta situació especial de Martorell, com a integrant d'una important xarxa de comunicacions, exigia la cura espiritual dels viatgers i de la mateixa vila, la qual es trobava en una fase expansiva, demogràficament parlant. Tot aquest seguit de circumstàncies aconsellen, segons l'Ajuntament, el manteniment de les misses objecte del piet. Però l'Ajuntament no s'accontenta exposant

aquests motius, sinó que també recorda la necessitat d'oferir una millor qualitat en l'ensenyament:

«...Est tanto mas presisa en el dia la observancia de este estatuto quanto en el Pueblo hai enseñanza publica, asisten a las escuelas mas de 140 o 150 muchachos y siendo las horas de la enseñanza desde las 8 a las 11, sí en esta hora falta la missa no pueden ohirla y en lugar de poder formar el abito de hoirla diariamente desde su infancia, se enseñan los Niños a no ohirla...»

Però que fa a la manca de finançament per part de l'ajuntament, aquest argüeix que «no las subministra en el dia no porque no quiere, sino porque no puede, no aviendose havilitado por la superioridad en la Dotacions; ni por eso deja de facilitar a favor de la comunidad igual cantidad todos los años (...) mantiene el organista dandole mayor distribucion en los funerales de Entierro (...) y otras funciones de Yglesia...». Finalment, la Comunitat és objecte d'una crítica sense contemplacions sobre la seva situació econòmica: «...La Comunitat nunca ha sido más pobre que en su principio y tiempo de su creacion, posteriormente ha logrado varias fundaciones y muchas mas ubiere logrado si grato tubiere el pueblo, sus reditos se han acumulado notablemente...». Aquesta tibantor arribà a uns extrems realment perillosos; posà en perill la convivència entre ambdues institucions. La desqualificació personal fou freqüent; i va ser normal, fins i tot, l'insult. En aquest sentit la Comunitat de Preveres afirma que «...estan prontos a justificar las siguientes palabras: Que som uns quants borratxos que farem dir la Missa de onse o abolirem la Comunitat...».

El plet arribà fins a la cúria de l'arquebisbe de Tarragona, en perdre de moment el plet la Comunitat de Preveres en la del bisbat de Barcelona. La cúria de Tarragona va solucionar de manera salomònica aquest conflicte, obligant les dues parts litigants a complir els seus compromisos i a un respecte mutu per al benestar de la vila:

«...la expressada Rda. Comunidad (...) debe celebrar diariamente una misa a el amanecer el dia, otra a las Once y otra en los dias de fiesta a las doce (...) y encargamos a el referido Ayuntamiento, que teniendo presente la cortedad de las rentas de la Rda. Comunidad, procure proporcionar los medios de satisfacer a este lo que ofrecio en su ereccion y fundacion...». Aquesta sentència serví per apaivagar els ànims d'ambdues institucions i, almenys aparentment, les aigües tornaren a mare.

Lamentablement dos fets esmicolen l'aparent bona relació entre ambdues institucions. El primer, encara que menys significatiu que l'altre, ens parla d'una queixa feta per la Comunitat de Preveres, el 2 de maig de 1794, arran de la prepotència de l'Ajuntament. El fet no passa de ser anecdòtic. El segons ens assabenta d'un possible incompliment de la Comunitat en una data molt significativa: el 2 d'abril de 1815;⁽²²⁾ després de la Guerra del Francès. Aquest darrer esdeveniment està a cavall entre una situació purament conjuntural —l'esmentada guerra— i un fet que sembla irreversible: la manca d'atractiu de les fundacions.

El plet apareix com a conseqüència de l'absentisme de bona part dels preveres de la Comunitat:

«...observan [els regidors] a faltar a quatro de ellos a saber el uno por muerte de su obtentor y los otros tres, por tener otros destinos como son, el Dr. Dn. Antonio Cabot de cura de Sitges Dn. Jose Postins cura parroco del Arbos y Dn. Antonio Doria vicario del Papiol y respeto de que el dexar dichos pbros. de residir en la estada Yglesia Parral. es de notable perjuicio a la poblacion...»

La resposta que dóna la Comunitat de Preveres a aquesta denúncia de l'Ajuntament és un reflex del desordre regnant en aquest moment: «(...) de los quales los quatro residen en dicha Iglia. y los otros quatro son ausentes tres de ellos por destinos que les ha conferido S.S. Yllma. y el otro no tiene noticia cierta esta comunidad, ni de su vida, ni de su muerte, ni en donde para... [la cursiva és meva].»

Però, a més a més d'aquesta situació, la comunitat ens informa que es troba al bell mig d'una sèrie de dificultats provocades per la Guerra del Francès:

«...esta comunidad ha estado siete años dispersa (...) y si algunos individuos de ella havian vuelto a su residencia (...) para cumplir con las fundaciones y lucrar su subsistencia, tubieron que desistir de su empresa, porque ni havia seguridad (...) ni havia corresponsal o censalista que pagase un quarto para la subsistencia del Residente...». El panorama reflectit estalvia qualsevol comentari per la meua part.

El plet en qüestió no esgota la informació sobre la situació econòmica de la Comunitat de Preveres, ja que posa per escrit una sèrie de fets que contribueixen a la manca d'atractiu de les fundacions:

«...¿De donde deve vivir el beneficiado? Si para los Pagos Reales (...) no han podido los Regidores con la fuerza conseguir de los vezinos (...) el cobro de sus contribuciones, que todo son suspiros y lamentos por haver perdido sus muebles y fincas...». Amb aquests arguments la Comunitat de Preveres pretén conscienciar la cúria del bisbe de Barcelona d'aquest empobriment patit per Martorell, la qual cosa impossibilita el cobrament de les seves rendes. Aquesta argumentació quasi ens suggereix que moltes famílies no tenien lloc on aixoplugar-se:

«...¿Como conseguira la Comunidad el pago de los censos u censales que estan deviendo? ¿Que fuerza hara la comunidad al Rey para que le pague tantas pensiones venzidas, si la comunidad no les hace Gracia, de tantas o quantas anualidades? Si lo niegan sera preciso tener por cada censalista un pleyto, empezando por el Regidor Decano que es de los mas morosos, y atrasados en el pago de pensiones, y assi esta comunidad se llenara de gastos en tribunales, maldecido del pueblo...». Finalment, la Comunitat fa una crida a la concandescència dels regidors en un intent de no decebre ningú: «...Dicimulen los Sres. Regidores estas leves faltas por ahora y hasta que mejoren los tiempos y sigan el ejemplo de otras villas del Obispado como Esparraguera, Olesa y otras que siendo assi que en aquellas es mayor el numero de Residentes, con todo dejan de cumplir algunas missas de horas cotadas y penales por falta de operarios.»

Els fets són clars, i ens permeten gaudir d'una informació de primera mà sobre la situació de la vila al començament del segle XIX. Tots els factors dificulten cada vegada més la continuació d'aquesta pràctica religiosa pròpia d'una societat d'Antic Règim.

CONCLUSIÓ

Fins aquí hem anat esbossant els trets més característics d'un aspecte, no em cansaré de repetir-ho, fonamental de la religiositat de l'Antic Règim: les fundacions de beneficis eclesiàstics. He procurat defugir, en tot moment, una descripció anecdòtica de la vida de determinats individus o, fins i tot, de les mateixes institucions de la vila quan apareixen a la llum les picabaralles. Tots els arguments adduïts, tant en els plets entre persones físiques com entre les jurídiques, s'han encaminat a la demostració d'uns fets transcendents. Les creixents dificultats

econòmiques per dur a terme el compliment d'unes fundacions han estat estudiades exhaustivament. Tampoc no hem oblidat les dificultats a l'hora d'assignar les col·lacions en perdre's en la foscor dels temps les disposicions establertes pels respectius fundadors.

Al segle XVIII aquesta doble problemàtica s'agreuja. Per una banda, les creixents necessitats econòmiques obliguen a l'erecció d'una comunitat de preveres. Cada vegada més les rendes dels censals adscrits a les fundacions esdevenen més febles. L'augment dels preus provoca una ensulsiada de les esmentades fundacions. A poc a poc el seu poder adquisitiu va minvant, la qual cosa explica les dificultats posades a l'hora d'admetre nous preveres a la Comunitat quan hi ha una vacant.

Per altra banda, els plets també ens assabenten d'aquestes dificultats, sobretot quan la Comunitat de Preveres es defensa de les acusacions d'incompliment per part de l'Ajuntament. Això no vol dir que els plets no tinguin un sèrie d'inconvenients, puix que cada bàndol litigant exagera les seves dificultats en funció dels seus interessos. Aquest fet ens crea moltes dificultats a l'hora d'esbrinar les autèntiques arrels dels problemes. En aquest sentit, seria força interessant complementar aquesta informació amb una anàlisi qualitativa dels testaments de Martorell per conèixer el tant per cent de noves fundacions al segle XVIII respecte al nombre absolut de testaments.

Malgrat aquestes dificultats, comptem amb l'ajuda de la bibliografia comparativa que ens ratifica en les nostres conclusions. El professor González Lopo⁽²³⁾ afirma que el moviment de les fundacions depèn més d'un seguit de circumstàncies que acabarien desaconsellant la seva creació que d'una transformació de la sensibilitat religiosa dels individus. Aquest criteri, formulat inicialment per M. Vovelle, es pot aplicar al cas que ens ocupa. L'esmentada pèrdua de potencial econòmic, juntament amb una sèrie de factors conjunturals que els agreugen, les situa en un atzucac. Malauradament la documentació solament reflecteix aquestes situacions conjunturals, com la Guerra del Francès, però això no ens impedeix detectar aquest enfonsament al llarg del segle XIX. Aquest segle es caracteritza per la gradual desaparició de les fundacions, com queda palès al començament d'aquesta comunicació. I, finalment, tinc en aquest moment a la meua mà un estudi fet pel prof. Joan Bada⁽²⁴⁾ sobre la situació de l'església de Barcelona a les acaballes de l'Antic Règim, el

qual es fa també ressò de les dificultats dels beneficiats al començament del segle XIX. Tot aquest conjunt de circumstàncies reforça la tesi d'un canvi lent, però decisiu, respecte a aquest fenomen. Les raons tècniques foren decisives a l'hora d'abandonar aquesta pràctica.

NOTES

- (1) Aquestes inquietuds s'insereixen en un marc més ampli: l'estudi de la problemàtica de l'anomenada història de les mentalitats. Vegeu el debat titulat «La història de les mentalitats: una polèmica oberta»; hi intervingueren J. Fontana, C. Martínez Shaw i altres. A *Manuscrits* núm. 2, desembre 1985, pp. 31-56.
- (2) Els gallecs han estat els pioners en aquesta sèrie d'estudis; destaca, per exemple, D. GONZÁLEZ LOPO: «La actitud ante la muerte en la Galicia occidental de los siglos XVII y XVIII». A *Actas del II Coloquio de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas*, Santiago, 1984, vol. II, pp. 130-134.
- (3) Fa uns anys vaig escriure un article relativament semblant a la *Miscel·lània Penedesenca*, VI, 1983, pp. 87-98. Més tard, l'he estudiat d'una manera més superficial. Vegeu «La mort a Vilanova i la Geltrú en el set-cents». XXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sitges, 1984.
- (4) També disposem d'alguns estudis que copsen la vessant econòmica de les fundacions, com ho demostra LL. FERRER I ALÓS: «Pagesia i sistema de transmissió de béns al Bages al segle XVIII», a *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. I, p. 368.
- (5) Tota la informació extreta per al cas de Martorell pertany a l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB). *Beneficial*. Lligall: Martorell, núm. 1.
- (6) La problemàtica jurídica de les fundacions ha estat estudiada per diversos autors. Consulteu L. MIGUÉLEZ: «Capellanía y fundaciones piadosas», a *Ecclesia*, 1953, p. 24; i també per M. ÁLVAREZ, *Manual de capellanías*, p. 9, citat per E. FERNÁNDEZ, «Una pràctica de la sociedad rural: aproximación al estudio de las capellanías de la diócesis compostelana en los siglos XVII y XVIII», a *La historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos*, Univ. de Santiago, 1981; i, finalment, M. GONZÁLEZ, «Las capellanías españolas en su perspectiva histórica», *Rev. Española de Derecho Canónico*, 1950.
- (7) APA. Consulteu fundacions fetes el 25-03-1710, 24-02-1729 i 01-02-1786.
- (8) Per a un millor aprofundiment, vegeu R. GARCIA CARCEL, *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII. Los caracteres originales de la historia de Cataluña*. Ed. Ariel, Barcelona, 1985, vol. I, p. 214. Una visió contrària ens l'ofereix J. CASEY, «Household disputes and the Law in Early Modern Andalusia», a John Bossy, ed., *Disputes and settlements: law and human relations in the West (Past and present)*, Cambridge Univ., 1983, pp. 189-217.
- (9) APA. Consulteu les fundacions fetes el 30-07-1766 i 08-10-1789.

- (10) La importància de la parròquia com a unitat de treball en la història ha estat ressaltada per C. MARTÍNEZ SHAW, «La vida religiosa en el siglo XVII. La expansión de las dos reformas». *Seminario de Aplicaciones Didácticas*, núm. 3, Tarragona, 1984, p. 139.
- (11) Aquest plet, juntament amb els que anirem analitzant al llarg d'aquesta comunicació, es troba a l'esmentat ADB.
- (12) ADB. *Beneficial*. Lligall: Martorell, núm 1. Plet entre «Antonius Par studens contra Joannem Mallol et Pelegri clericus et Antonium Marimon et Nadal clericum, 16 de gener 1708».
- (13) Plet entre «Joseph i Michael Sunyol pare i fill contra Maginum Archs i Voltor pbre. 30-06-1735».
- (14) ADB. *Beneficial*. Lligall: Martorell, núm. 1. Informació coneguda arran del plet entre el prevere Francesc Martí i el «R. Rector et communitatem».
- (15) ADB. *Beneficial*. Lligall: Martorell, núm. 1. Informació coneguda arran del plet entre el prevere Francesc Martí i el «R. Rector et communitatem».
- (16) Aquest fenomen és conegut clarament a França, gràcies a la informació fornida per M. Vovelle: *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIII siècle*. Ed. Du Seuil, París, 1978, p. 118. Per a un millor coneixement d'aquest fet al camp francès, vegeu J. FERTE: *La vie religieuse dans les campagnes parisiennes, 1622-1695*. Citat per M. VOVELLE a *Piété baroque et...* Op. cit., p. 336. Tampoc no podem oblidar J. DE VIGUERIE: «Les fondations et la foi du peuple chrétien. Les fondations de messes en Anjou aux XVII et XVIII siècles», a *Revue Historique*, 520, 1976, pp. 292-293. Consulteu també P. CHAUNU: *La mort à Paris aux XVI, XVII et XVIII siècles*, Ed. Fayard, París, 1978.
- (17) P. MOLAS RIBALTA: «Religiosidad y cultura en Mataró. Nobles y comerciantes en el siglo XVIII»; R. GARCÍA CARCEL: «La muerte en la Barcelona del Antiguo Régimen (aproximación metodológica)». Comunicacions publicades, ensems, a les *Actas II Coloquio de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas*, Santiago, 1984, pp. 102 i 123 respectivament.
- (18) O. LÓPEZ MIGUEL: «La urgència de la Salvació. Les misses post mortem mataronines. 1690-1700». *I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, p. 473. Consulteu també els articles del dossier sobre la mort publicat per *L'Aveng*, núm. 78, al mes de gener de 1985.
- (19) Mesures semblants foren preses a altres indrets de l'Estat. Vegeu l'obra de R. J. LÓPEZ: *Oviedo: muerte y religiosidad en el siglo XVIII (un estudio de mentalidades colectivas)*. IV Premi «Juan Uriá». Ed. Consej. de Educación, Cultura y Deportes de Asturias, Oviedo, 1985, pp. 138-139. També és imprescindible conèixer un article sobre aquest mateix tema, però referent al segle XIX. Vegeu J.A. VAQUERO IGLESIAS i A. FERNÁNDEZ PÉREZ: «Las actitudes colectivas ante la muerte en Asturias durante el siglo XIX a través de los testamentos. Notas metodológicas», a *Estudios sobre Historia de España. Obra homenaje a Manuel Tuñón de Lara*, II, Madrid, 1981, pp. 487-500. Tampoc no podem oblidar altres articles com els de G. FRANCO: «Datos sobre la Iglesia madrileña del siglo XVIII: la parroquia de Santa Cruz», a *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, 2, 1981, p. 134. Un treball pioner és el de F. AGUILAR: *Asociaciones piadosas madrileñas del siglo XVII*, separata dels *Anales del Instituto*

de *Estudios Madrileños*, Madrid, 1971. En el cas gallec tenim B. BARREIRO MALLÓN: «El sentido religioso del hombre ante la muerte en el Antiguo Régimen. Un estudio sobre archivos parroquiales y testamentos notariales», a *Actas de las I Jornadas de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas*, vol. V, Santiago, 1975, pp. 180-197. I del mateix autor no podem oblidar la seva investigació sobre la noblesa asturiana: «La nobleza asturiana ante la muerte y la vida», a *Actas de las II Jornadas de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas*, vol. II, pp. 49-50. Recordem la tasca d'O. REY CASTELAO: «El clero urbano compostelano a fines del siglo XVII: mentalidades y hábitos culturales», a *La historia social de Galicia...*, Op. cit., pp. 500-501. Finalment, és de justícia recordar el treball d'A. RODRÍGUEZ SÁNCHEZ: «Morir en Extremadura. Una primera aproximación», a *Norba*, 1, 1980.

- (20) Nous estudis han enriquit aquesta problemàtica. F. MARTÍNEZ GIL: *Actitudes ante la muerte en el Toledo de los Austrias*, Toledo, 1984; A. MARCOS MARTÍN: *Economía, sociedad, pobreza en Castilla: Palencia, 1500-1814*, Ed. Diputación Provincial de Palencia, Palencia, 1985, vol. I, p. 146; S. GÓMEZ NAVARRO, «El sentido de la muerte y la religiosidad a través de la documentación notarial cordobesa (1790-1814)», separata núm. 6 del *Boletín de Información del Ilustre Colegio Notarial de Granada*, octubre 1985, pp. 106-107; una altra aproximació al tema és la de J.A. RIVAS ÁLVAREZ: *Miedo y piedad: testamentos sevillanos del siglo XVIII*, Ed. Diputación Provincial de Sevilla, Sevilla, 1986, pp. 196-197. Disposem d'altres tres treballs que, amb diferents graus d'aprofundiment, completen aquesta problemàtica. Mercès al treball de Rivas, coneixem l'existència d'una tesi doctoral sobre els testaments a Màlaga, M. REBER GADOW: *Testamentos malagueños del siglo XVIII. Instrumento jurídico y mentalidad social*, Màlaga, 1983; una informació més superficial però importantíssima és la d'I. PULIDO BUENO: «La documentación testamentaria en Huelva en el siglo XVIII: una aproximación a su estudio», a *Rev. Archivo Hispalense*, núm. 202, pp. 115-140, Sevilla, 1983; i finalment la tesina de M. JOSÉ DE LA PASCUA SÁNCHEZ: *Actitudes ante la muerte en el Cádiz de la primera mitad del siglo XVIII*. Ed. Diputación Provincial de Cádiz, Cádiz, 1984, pp. 189-202.
- (21) ADB. *Beneficial*. Lligall: Martorell, núm. 1. Plet entre l'Ajuntament de la vila i la Comunitat de Preveres «als 2 d'abril de 1815».
- (22) ADB. *Beneficial*. Lligall: Martorell, núm. 1. Plet entre la Comunitat de Preveres i l'Ajuntament «als 2 d'abril de 1815».
- (23) Vide D. GONZÁLEZ LOPO: *Las actitudes ante la muerte...* Op. cit, p. 130.
- (24) És molt important l'observació feta per J. BADA I ELIAS: *L'Església de Barcelona en la crisi de l'Antic Règim (1808-1833)*, Col·lecció Sant Pacià-Ed. Herder, pp. 129-130.